

Gestapochef i Esbjerg

Af arkivleder Henrik Lundtofte

Efter sigende var Thees Burfeind ved at hjælpe sin hustru med vasketøjet, da han blev arresteret på sin bopæl i Niebøl, få kilometer syd for grænsen. Det var den 16. maj 1945, og Burfeind blev straks ført til Danmark og indsat i arresthuset i Kolding – baggrunden var hans nære fortid som Gestapoleder i det tyskbesatte Danmark.

Burfeinds udstationering havde taget sin begyndelse små to år tidligere, i september 1943, da han blev udnævnt til den første chef for Gestapo i Esbjerg. I juni 1944 blev han flyttet til Staldgården i Kolding, hvorfra han indtil befrielsen ledede det hemmelige politiske arbejde i hele Sydjylland med stationerne i også Esbjerg og Aabenraa under sig.

I 1948 tog Burfeind i fængslet fat på at skrive sin version af Gestapos virksomhed i det sydlige Jylland. Det blev til en redegørelse, der omfatter 52 maskinskrevne sider. Den skulle med Burfeinds indledende ord berette om »vores indsats mod den danske modstandsbevægelse«. ¹

Det er meget usædvanligt, at en højtstående Gestapomand har skrevet en længere redegørelse for tiden i Danmark. I det hele taget er kilderne til Gestapos virksomhed og arbejdsmetoder kun få. Mange arkiver og kartoteker gik op i røg under Royal Air Force-angrebene på Gestapo i Århus, København (Shellhuset) og Odense eller blev ødelagt ved sabotage som i Esbjerg i april 1945, hvor en modstandsgrup-

pe sprængte politihovedkvarteret. Og var den bureaukratiske mangfoldighed af rapporter, direktiver, kartoteker og personalesager ikke destrueret ved indgangen til maj 1945, så blev næsten hele det resterende materiale brændt i befrielsesdagene. Midt i kaos og nederlag lod Gestapocheferne, deriblandt Burfeind, bålene med dokumenter flamme.

På den baggrund er Thees Burfeinds redegørelse interessant. Men den er også en problematisk affære. Burfeind satte sig til at skrive i dansk arrest, og udsigten til en lang fængselsstraf sætter sit meget tydelige præg på redegørelsen. Typisk fralægger den tidligere Gestapochef sig enhver skyld for den voksende tortur og terror i besættelsens sidste år; han sparker ansvaret op til chefetagerne, sender det nedad til de underordnede eller over i den anden lejr, til modstandsbevægelsen – eller også vælger han en helt fjerde løsning, nemlig at være ganske tavs om ubehagelighederne.

Derfor kan redegørelsen kun anvendes med varsomhed – som hér, hvor den sammen med andet materiale benyttes til at belyse træk af Gestapos etablering, personale og arbejdsmetoder i bekæmpelsen af modstandsbevægelsen i Sydvestjylland. Samtidig skal yderligere et par facetter af Burfeinds redegørelse tages op. Den gør det nemlig muligt at se lidt nærmere på Burfeinds forsvarsstrategi under retsopgøret, ligesom redegørelsen åbner for et lille, men sjældent indblik i en Gestapochefs selvforståelse.

Til Esbjerg

»Så kom ordren som et lyn fra en klar himmel om, at jeg den 16. september 1943 skulle melde mig hos det tyske riges befuldmægtigede [Werner Best] på Dagmarhus i København for at udføre en tjenstlig opgave.«²

Det tyske politiapparat i Danmark var spritnyt og under opbygning i september 1943. Først umiddelbart efter samarbejdspolitikens sammenbrud 29. august 1943 blev der oprettet et egentligt operativt tysk politi her i landet. I besættelsens første tre et halvt år havde bekæmpelse af sabotage været et anliggende for dansk politi og retspleje. Denne ordning hørte til hjørnestenene i samarbejdspolitikken og er et af de håndgribelige punkter, hvor Danmark adskiller sig fra resten af det tyskbesatte Europa. Efterhånden som en modstandsbevægelse voksede frem, greb nogle håndfulde tyske politifolk dog i stigende grad ind i danske forhold. Men det var stadig dansk politi, der jagtede og anholdt de første modstandsfolk, ligesom det var danske betjente, der i en bølge af razziaer arresterede kommunisterne.

Så kom Augustoprøret i 1943, samlingsregeringen indstillede arbejdet, og den rigsbefuldmægtigede Werner Best anmodede om at få tyske politistyrker indsat i Danmark. Det tyske politi, der nu trådte ind på scenen, bestod af Gestapo, kriminalpolitiet (Kripo), efterretnings-tjenesten SD og ordenspolitiet. Gestapo og Kripo var under samme paraply, kaldet Sikkerhedspolitiet. Men i provinsen var der reelt kun tale om Gestapo, hvorfor den betegnelse anvendes her.

Politistyrkerne skulle fordeles rundt om i landet. Da Thees Burfeind ankom til det tyske hovedkvarter i København i september 1943, gav sikkerhedspoliets chef ham ordre på at etablere en Gestapostation for Vest- og Sydvestjylland. Burfeind beretter:

»Mig sendte man til Esbjerg med politikredsene Ringhøbing, Varde, Esbjerg, Ribe, Tønder og Toftlund. Vores chef, SS-Standartenführer Mildner, holdt før vores afrejse en formanende tale, hvor han betonedede, at vi skulle forholde os som det byder sig i et land med spioner, sabotører, terrorister og kommunister«³.

Sådan formulerede Sikkerhedspolitichef Rudolf Mildner sig dog næppe overfor Burfeind og de andre regionale ledere. Snarere tværtimod. Mildner, der også var ny i landet, var nemlig indstillet på, at Danmark fortsat skulle behandles som et særtilfælde. Det samme var Best og i sidste ende også Berlin. Der findes en forholdsordre til det tyske ordenspoliti fra denne periode, hvor politifolkene udtrykkeligt får besked på at opføre sig i overensstemmelse med, at de befinder sig i et land, der ikke er i krig med Tyskland. Dertil kommer, at Auguststrej-

Thees Burfeind. Fotograferet under retsopgøret efter besættelsen (HSB).

kerne kun var en god måned borte, og for det nyetablerede tyske politi gjaldt det om ikke at hælde benzin på bålet og skabe nye uroligheder. Netop derfor var Mildner, en mand der ellers ikke viste nogen nåde og som havde sendt jøder direkte i døden i Auschwitz, faktisk også modstander af en aktion imod de danske jøder i oktober 1943. Hans forsøg på at få aktionen udskudt mislykkedes som bekendt.

Danmark var et særtilfælde, og når Burfeind alligevel lægger Mildner skrappe ord i munden, er det givetvis et udslag af en tilbøjelighed til at få cheferne i København til at virke firantede og radikale – så Burfeind selv kunne fremstå så rund og moderat som muligt.

Burfeind beretter videre, at han ikke modtog konkrete ordrer for Gestapos arbejde ved sin tiltrædelse. Dét harmonerer formentlig bedre med virkeligheden. Gestapos arbejdsopgaver var ikke klart definerede eller tydeligt afgrænsede i 1943. Der blev f.eks. ført forhandlinger om et dansk-tysk politisamarbejde, hvor den tyske side (herunder Mildner) forsøgte at få dansk politi med i sabotagebekæmpelsen mod, at det danske retssystem fortsat kunne dømmе sabotører.

Thees Burfeind fik blot besked på fra Esbjerg at stå i spidsen for Gestapo og sørge for bekæmpelsen af modstand, anden undergravende virksomhed og spionage i Vest- og Sydvestjylland. Det gav regionale ledere som Burfeind indflydelse på prioriteringen af opgaverne og »dagligdagsmetoderne« i bekæmpelsen af modstandsbevægelsen. Det indebar, at den enkelte leders faglige kompetence og personlige egenskaber havde stor betydning for Gestapos resultater og fremfærd.

Thees Burfeind

Hvem var så den Gestapoleder, der den 21. september 1943 begav sig fra det tyske hovedkvar-

Sabotagen tog fart i 1943. I Ribe ramte i marts 1943 en voldsom sabotagebrand Møbelfabrikken, de store Ford autoværksteder og Ribe Automobilforretning. Gerningsmanden var Niels Aage Skov. Han blev taget af Gestapo i maj 1944, en arrestation Burfeind betegnede som "ren succes" (Foto fra Niels Aage Skov: Brev til mine efterkommere. 2000).

ter mod Esbjerg? Hverken i redegørelsen eller under retssagen forklarede Burfeind, hvorfor lige præcis han blev sendt herop. Men det hang utvivlsomt sammen med, at han havde gjort tjeneste ved Gestapo i Slesvig-Holsten.

Når politiledelsen i Berlin sendte politifolk på indsats i et besat land, var det målet at finde personale, der havde et forhåndskendskab til landet, kulturen og sproget. Derfor blev der så vidt muligt sendt folk fra Nordtyskland til Danmark, fordi man regnede med, at de ville have lettest ved at sætte sig ind i dansk kultur og mentalitet – og derfor også havde de bedste forudsætninger for at skabe resultater.

Burfeind var tilknyttet Gestapo i Hamborg indtil 1939, hvor karrieren bragte ham til Tjekkosllovakiet som regional leder. Personalepolitikken i Gestapo var præget af et slags rotationsprincip, hvor lederne hyppigt blev forflyt-

tet. Meningen var at dygtiggøre dem og forhindre stagnation. Så Burfeind blev flyttet rundt og kom i 1942 tilbage til Nordtyskland, hvor han i Kiel blev afdelingsleder med bekæmpelsen af kommunisme som ansvarsområde. Her fulgte han ifølge sin efterkrigsforklaring overfladisk med i udviklingen i Danmark. Men det er givetvis en underdrivelse, eftersom Gestapo i Slesvig-Holsten skulle bekæmpe kommunistiske netværk med forbindelser til eksilkredse nordpå. Derfor var Burfeind nok bedre inde i danske forhold, end han vil være ved. I sommeren 1943 blev han udnævnt til leder af Gestapos grænsepoliti i Lübeck, men altså kort efter sendt til Esbjerg.

Hans baggrund var typisk for mange mellemledere i Gestapo. De var i tiden før Naziregimet hverken gennemfanatiske nazister eller kriminelle udskud, men rutinerede politifolk og ret almindelige tyske familiefædre.

Thees Burfeind var født i Granstedt, Bremervörde, i 1904. Han blev gift i 1931 og blev far til to børn. Han havde aldrig været i konflikt med loven, men blev derimod ægte karriepolitimand. Efter realeksamen havde han ellers taget en bankuddannelse, men skiftede hurtigt spor og begyndte i 1925 i Weimarrepublikkens politi med en ansættelse som betjent ved ordenspolitiet i Hamborg. Senere bestod han en optagelsesprøve, der tilod ham at søge ind ved kriminalpolitiet, hvor han begyndte i 1932. Herfra gik det over i Gestapo.

Straks fra magtovertagelsen i 1933 forøgede og ændrede Naziregimet kraftigt det eksisterende politiske politi, der blev til Gestapo. I lighed med næsten alle kollegernes efterkrigsudsagn hævder også Burfeind, at hans overflyttelse fra kriminalpolitiet til Gestapo skete mod hans vilje. Men alt taler for, at mænd som han kom ind i Gestapo, fordi de som rutinerede og

ambitiøse politifolk blev opfordret og havde muligheden – og fordi de støttede regimet. De blev ikke tvunget. Burfeind hørte i hvert tilfælde til de "omstillingsparate". Ganske kort efter Hitlers magtovertagelse var han blandt de mange embedsmænd, der meldte sig ind i nazistpartiet, og i 1934 blev han også optaget i SS. I 1936 bestod han en tillægseksamen, der muliggjorde hans advancement til Kriminalkommisær to år senere. Det var hans tjenesterang i Gestapo, da han kom til Esbjerg. Inden for SS var han Hauptsturmführer, hvilket omtrent svarer til kaptajn. Også i Danmark steg Burfeind i graderne, og i 1944 blev han udnævnt til kriminalrat, den højeste rang for en Gestapoleder uden en universitetsuddannelse.⁴

Forfremmelserne taler deres eget klare sprog om en ambitiøs og kompetent leder, der blev værdsat af ledelsen i København.

Mændene på Hotel Hafnia

Nøjagtigt som kollegerne i Ålborg, Århus, Kolding, Odense og København rådede Burfeind kun over et begrænset antal folk. Efter han havde indrettet Gestapos sydvestjyske hovedkvarter på Hotel Hafnia i Skolegade omkring den 1. oktober 1943, bestod hans samlede personale i Esbjerg af i alt 17 ansatte.

De egentlige tyske Gestapofolk kan tælles på mindre end et par hænder. Det var folk som kriminalsekretær (Det svarer til en dansk kriminalassistent) Karl Bein, født i 1904 og fra Gestapo i Hamborg. En anden var Overkriminalsekretær Franz Marquardt. Han var sammen med endnu en Gestapomand kommet til Esbjerg allerede i slutningen af marts 1943 og kom nu under Burfeinds ledelse. Marquardt afhørte i marts 1944 flere gange landsretssagfører Hartvig Rambusch fra det illegale *Frit Danmarks* Esbjerg-gruppe. Angivelig uden at bruge fysisk vold. Burfeind gør sig i redegørel-

I Eftermiddag skal Gestapocheferne Burfeind, Naujock, samt Gestapomændene Hans Julius og Hans Erik Munck afhøres

Gestapomanden Hans Munck.

Gestapochefen Burfeind.

Gestapomanden Hans Julius.

Gestapochefen Naujock.

Vestkysten 12. marts 1946.
 Øverst til højre er det
 Burfeind med efterfølgeren
 August Naujock nedenun-
 der. På den anden side er det
 to af deres håndlangere fra
 Esbjerg med Hans Erik
 Munk øverst og Hans Julius
 nederst. Billedet blev bragt i
 forbindelse med de fire
 Gestapofolks vidneforklaringer
 i en af sagerne under
 retsoppgøret (HSB).

sen høje tanker om netop Marquardts forhørs-
evner. Noget kunne tyde på, at hovedkvarteret
i København var af samme mening, for Mar-
quardt blev i 1944 hentet til Shellhuset som
souschef for en vigtig Gestapoafdeling. Selv om
mænd som Bein og Marquardt var trænede og
erfarne politifolk, der ikke altid greb til vold,
var de for længst vænnet til at bruge tortur, når
overtalelser, list, udmattelsesstrategi og trusler
under forhør ikke længere virkede.

Ikke mindst kriminalsekretær og SS-Sturm-
führer Karl Burrack bragte tortur-erfaringer
med sig. Han er et ret ubeskrevet blad i Esbjerg-
litteraturen, men skal være kommet til byen i
september 1943. Han afløste i juni 1944 Bur-
feind og var leder af stationen indtil september
1944. Også Burrack var fra Hamborgs Gestapo,
hvor hans arbejde var at bekæmpe modstands-
grupper blandt østeuropæiske tvangsarbejdere
og krigsfanger. Han og hans folk myrdede flere
hundrede og sendte ukrainere og polakker til
KZ-lejren Neuengamme. I Esbjerg var han me-
re behersket. Karl Burrack forsvandt fra byen i
efteråret 1944, hvor han blev flyttet først til
Berlin og senere mod krigens slutning tilbage
til Hamborg.⁵

Hotel Hafnia husede desuden underordnet
tysk personale uden politimæssig skoling. Med
tiden blev de i stigende grad involveret i f.eks.
forhør og var ikke tynget af faglig indsigt. Her
sad knytværerne ikke sjældent endnu mere løst
end hos de uddannede Gestapofolk.

Når det kom til stykket var det dybere kend-
skab til bl.a. dansk til at overse hos de fleste
Gestapofolk. Desto vigtigere var det lokalt at
rekruttere folk, der talte flydende dansk, som
var fortrolige med geografien og som kunne
trænge ind i illegale miljøer.

Burfeind ansatte bl.a. dansk-tyskerne Hans
Julius og Niels Riis, der begge blev henrettet
under retsopgøret efter krigen. Julius søgte

ansættelse på eget initiativ og begyndte på
Hotel Hafnia i maj 1944. Han arbejdede for
Gestapo i Esbjerg til befrielsen. I begyndelsen
af 1944 ansatte Burfeind Niels Riis. Han blev
en af chefens bedste danske håndlangere og
fulgte med Burfeind til Kolding i juni 1944,
men vendte flere gange tilbage til det vestjyske
på razziaer. Riis var en typisk repræsentant for
Gestapos danske indslag med baggrund i arbej-
derklassen og politisk stædet i nazismen samt
et længere forløb i tysk tjeneste bag sig, i Riis'
tilfælde bl.a. som marinevægter i Esbjerg. Født
i 1907 var han dog ældre end det ret unge
aldersgennemsnit for danskerne i Gestapo.

Niels Riis' fortid og meritter er beskrevet af
Dorthe Petersen i bogen *Thue og hans tid*.⁶ Her
får man et billede af, hvordan folk som Riis
arbejdede. De deltog i alle led af Gestapos be-
kæmpelse af illegale grupper. Riis kunne udgi-
ve sig som en bekendt af modstandsfolk og for-
søgte derved at lokke oplysninger ud af på-
rørende til de mistænkte. I næste omgang del-
tog de danske Gestapofolk i razziaer. Lykkedes
det at pågribe modstandsfolk fungerede de
som tolke under forhørene og i nogle tilfælde
også som torturbødler. Den tidligere bokser
Niels Riis' generalieblad tæller talrige mishand-
linger og op imod 100 anholdelser i 1944-45.

Typer som Riis og Julius var uundværlige for
Gestapo og var da også efter datidens forhold
ret vellønnede. De udgjorde ikke nogen stor
gruppe. De øvrige danskere, som var ansat af
Gestapo, var beskæftiget som chauffører, vagter
og rengøringsdamer.

Personalet i Esbjerg blev reduceret kraftigt i
juni 1944. Frygten for en invasion på Vest-
kysten fik Gestapoledelsen i København til at
nedprioritere stationen og lægge den ind
under Kolding. Det var i den forbindelse, at
Burfeind blev forfremmet og forflyttet til Stald-
gården som leder af Gestapo i hele det sydlige

Jylland. Han tog en del folk med sig fra Esbjerg, og invasionen spøgede i en grad, så meningen var at flytte alle kvindelige Gestapo-ansatte med til Østkysten. Ved befrielsen stod Burfeind i spidsen for et personale på omkring 70 mænd og kvinder fordelt på Kolding, Esbjerg og Aabenraa.

Efter Burracks midlertidige ledelse af stationen i Esbjerg i sommeren 1944 overtog den 47-årige August Naujock fra september 1944. Han opnåede rang af overkriminalsekretær og var endnu en Gestapomand fra Hamborg. Under denne nidkære og primitive chef voksede antallet af Gestapofolk i Esbjerg igen. I 1945 var der en snes mænd og kvinder beskæftiget under Naujock.⁷ Gestapo-stationen havde nu kontorer på Højskolehjemmet, indtil en dristig sabotage den 10. april 1945 raserede ejendommen.

Samarbejdspartnere

I Esbjerg fandtes der udover Gestapo en lille afdeling af SD, den nazistiske efterretningstjeneste, som havde til opgave at rapportere om f.eks. folkestemningen. Men SD var ikke kun en nazistisk udgave af Gallup-instituttet. Af og til tog tjenesten del i oprulninger af illegale grupper. Og SD-lederen i Esbjerg 1943-44, Wolfgang Söhnlein, blev sat til at rekognoscere i Vedersø, da politicheferne i København i december 1943 havde udpeget Kaj Munk som terrormål. Söhnlein var den 4. januar 1944 blandt de fem tyskere, der myrdede digterpræsten.⁸

Grundlæggende var SD en ganske lille organisation. For Gestapo var den tyske militære efterretningstjeneste, Abwehr, der opererede i det sydjyske sammen med det hemmelige feltpoliti, en vigtigere samarbejdspartner i bekæmpelse af modstand. Derudover kunne Burfeind trække på dele af det tyske ordenspoliti, der i

Niels Riis portrætteret under retsopgøret. Den 3. maj 1948 fulgte Højsteret underretterne og idømte Riis dødsstraf (Foto fra C. Næsh Henriksen: Tiden der fulgte. 1948).

oktober 1943 skal have rådet over omkring 150 mand i Esbjerg.

Men det var især selve Værnemagten, der måtte assistere Gestapo ved større razziaer. Værnemagten forsynede også tysk politi med oplysninger og undertiden med fanger, der var blevet anholdt af patruljer og vagtposter.

Endelig var der dansk politi, som tyskerne gerne ville samarbejde med. Burfeind beretter, at han tog på charmeoffensiv blandt politimestrene for at skabe tillid og samarbejde.

»I flere tilfælde overgav vi anholdte kriminelle forbrydere til dansk politi, og jeg må sige, at vi egentlig kom meget godt ud af det med hinanden.«⁹

Burfeind fik faktisk ry for at være en mand, som det var muligt at forhandle med for både

politiet og andre danske myndigheder. Han er naturligvis meget forhuppet på at fremhæve, at forholdet til dansk politi var godt. I redegørelsen hævder han, at dansk politi gav Gestapo fotos fra gerningssteder efter sabotager, men bringer i øvrigt ingen konkrete eksempler på, at politiet var behjælpelig i optrevlinger af illegale grupper. Tværtimod skred Gestapo i 1944 til flere anholdelser af en række modstandsaktive politifolk, bl.a. politimester Simony fra Varde, der siden døde i KZ-lejr.

Senere, efter aktionen mod dansk politi den 19. september 1944, kunne Gestapo i Sydjylland trække på dansk-nazistisk hjælpepoliti i form af folk fra Hipo-korpset. Der var et par af de forhadte Hipoer udstationeret i bl.a. Varde.

Stikkere

Det er indlysende, at Gestapo i Esbjerg selv med bistand fra andre dele af tysk politi og Værnemagten ikke havde ressourcer til en nøje overvågning af hvert eneste gadehjørne fra Ringkøbing til Rudbøl, et område med titusinder af indbyggere – hvad gjorde mændene på Hotel Hafnia så for at standse sabotage, anden modstand og spionage?

Stikkeri bruges i besættelsestidslitteraturen meget ofte som forklaring på Gestapos »succeser«. Men Burfeind gør et stort nummer ud af, at han og hans folk aldrig gik i aktion på grundlag af angiveri og skriver i 1948:

»Når det alligevel lykkedes os at opklare mange sager og rulle hele grupper op, skylder vi det det heldige tilfælde, som jo i sidste ende hjælper ethvert politi og mange embedsmænd til et succesrigt arbejde. Jeg kan ikke godskrive en informant nogen større sag.«¹⁰

En af Burfeinds »tilfældige« oprulninger udspillede sig i Esbjerg i oktober 1943 kort efter Gestapos ankomst til det vestjyske. Da lykkedes det at trevle en modstandsgruppe omkring det illegale kommunistiske blad

Vestjyden op. Omkring 20 blev anholdt heriblandt den ledende figur, skolelæreren Axel Andersen, der blev taget af Gestapo under en razzia mod et illegalt trykkeri. Men forinden havde Gestapo-folkene gennemført et større oprulningsarbejde, der havde ledt dem til en Esbjergejendom, hvor de mente trykkeriet var placeret.¹¹

Mere tilfældigt var det altså heller ikke. Og i nogle tilfælde skyldtes arrestationerne afgjort angiveri. Frants Gertsen var en endnu en central skikkelse i den esbjergensiske modstandsbevægelse, som det lykkedes Gestapo at arrestere. På tidspunktet for Gertsens arrestation i Esbjerg den 16. marts 1945 var han ikke længere byleder, men med sin viden og mange kontakter alligevel en stor fangst for Gestapo. Han blev bragt til Staldgården og tortureret af bl.a. Niels Riis. Gertsens arrestation skyldtes en angiver, og Burfeind indrømmer det sågar selv.¹²

Når Burfeind roder sig ud i selvmodsigelser og på den ene side benægter, at stikkere spillede nogen rolle og på den anden side i Frants Gertsens tilfælde beretter, at hans anholdelse netop skyldtes angiveri, bundet det i flere forhold. Set fra chefens vinduer var stikkerne ofte egentligt Gestapoansatte – det kunne være en Niels Riis, der infiltrerede en illegal gruppe eller den i Sydjylland ligeledes berygtede Jenny Holm, der var ude i samme ærinde. For modstandsbevægelsen og dens illegale blade var det temmelig underordnet. Men ikke for Burfeind, for på den måde isolerer han i sin redegørelse angiveri til noget mere spontant fra mennesker, Gestapo ikke havde kontakt med forinden. Og på det punkt tyder en del på, at Gestapo ikke fik mange henvendelser fra offentligheden.

Burfeind var næppe ude på at beskytte danskere, der var mistænkt for angiveri. Derimod

VESTJYDEN

Marts

Udgiivet af Danmarks kommunistiske Parti, Esbjerg Afd.

1944

Den døde

Tilegnet Kommune lærer

Aksel Ejner Andersen

I en Kælder i Vestre Fængsel,
hvor Murene driver af Fugt,
har Gestapomænd skudt ham,
og sagt, det er sket under Flugt.

Kommunisten, som ikke talte,
saa andre endnu skulde dø,
stod forunderlig tavs og rolig
og hørte Pistolerne gø.

Imens andre har bjerget Livet,
mens nogle blev slæbt imod Syd,
var det sidste, han skulde høre,
Revolvernes bragende Lyd.

Der er én, som de fejgt har myrdet
I Hjerterne føler vi Gru,
men vi har ikke Lov at sørge:
Gestapomænd myrder endnu.

Ja, vi andre, som endnu lever,
m a a glemme, at Aksel er død
og kæmpe den Kamp han kæmped,
med samme forbitrede Glød.

Det illegale
Vestjyden marts
1944 med en forside
viet Aksel Andersen.
Han blev efter sin
anholdelse i oktober
1943 ført til
København.
Andersen blev ikke
skudt i en kælder i
Vestre Fængsel, men
blev den 4. december
1943 likvideret på
ladet af en lastbil på
Vesterbro sammen
med yderligere to
Gestapofanger.
Skudt "under flugt-
forsøg" hed det bag-
efter. Men i virkelig-
heden var det de
første tyske gengæl-
delsesmord i
Danmark (HSB).

forsøger han generelt at få Gestapo til at fremstå som et almindeligt og fagligt kompetent politi. Et sådant politi kunne i hans øjne ikke være afhængigt af angivere.

Endnu en vigtig grund til, at den tidligere Gestapochef er så optaget af at afvise angiveriets betydning, er, at det ville retfærdiggøre stikkerlikvideringerne. Han forsøger nemlig målrettet at fremstille modstandsbevægelsens metoder som absolut hensynsløse. Hvis han derfor indrømmede, at Gestapo rådede over mange angivere og gik i aktion pga. deres informationer, ville det f.eks. legitimere de fire likvideringer, der fandt sted i Esbjerg i 1944-45. Dermed ville hans forsøg på at tegne billedet af en aggressiv og skrappelløs modstandsbevægelse blive rystet.

Når det gælder stikkeri er det selvmodsigelserne, der springer i øjnene. I spørgsmålet om den stigende brug af tortur har Burfeind også travlt ved håndvasken.

Tortur og optrevlinger

Gestapo og tortur hænger uløseligt sammen. Men det var ikke altid, at fanger blev udsat for tortur under afhøringerne. Og slet ikke efter datidens opfattelse. I dag regnes typiske Gestapo-metoder, der ikke indebar fysisk vold, men som bestod i trusler og døgnlange forhør, også for torturanvendelse.

Specielt i besættelsens sidste 8-9 måneder blev forhørsmetoderne mere og mere forrådede. Karakteristisk nok kunne Burfeind under retsopgøret da heller ikke gøres ansvarlig for en eneste mishandling i Esbjerg mellem september 1943 og juni 1944 – hvilket dog ikke betyder, at der ingen tortur fandt sted på Hotel Hafnia i den periode.

Den voksende torturbrug fra midten af 1944 forklarer Burfeind med en række forhold. Gestapoledelsen forlangte resultater, og

Burfeinds forsvar for de såkaldte »skærpede forhør«, en pænere betegnelse for tortur, hviler på, at det var hovedkvarteret i København, der krævede skrappe afhøringsmetoder for at knække fangerne og få dem til at tale.

I forbindelse med den store oprulning af ledelsen af modstandsbevægelsens region III – den sydjyske – i efteråret 1944 gav Gestapochefen på Shellhuset, Karl Heinz Hoffmann, på eget initiativ grønt lys for tortur, beretter Burfeind. Optrevlingen blev en af Gestapos største succeser i Danmark overhovedet; »Vi rullede hele den illegale butik i Syddjylland op og tilføjede modstandsbevægelsen dens hidtil hårdeste slag.«¹⁷ En lavine af anholdelser rullede fra det østlige Jylland mod syd og mod vest. Modstandsbevægelsen i Esbjerg slap dog relativt nådigt, selv om Gestapo også her foretog flere anholdelser.

Ledelsen i København kan meget vel have presset strenge afhøringsmetoder igennem, men mishandlinger på både Staldgården og Hotel Hafnia tidligere på året viser tydeligt, at det ikke var nødvendigt at indhente tilladelse til »skærpet forhør« fra højeste sted. Desuden mishandlede Gestapofolk på razzia ikke sjældent fanger straks, de var blevet pågrebet. Hele pointen var at opretholde et højt tempo i optrevlingerne. Så var der ikke tid til at finde en telefon og spørge Shellhuset om lov.

Burfeind forsøger at tegne et billede af ordnede forhold omkring forhørsmetoderne og hævder, at der fandtes regler for brugen af »skærpede forhør«. Det betød, ifølge Burfeind og andre Gestapofolk med ham, at der højst måtte tilføjes fanger 20-25 stokkeslag. Ser man på mishandlingerne er det dog helt tydeligt, at gennembankninger og pisk samt i nogle tilfælde mere udspekulerede pinsler blev almindelige i forhørslokalerne, hvilket igen taler imod Burfeinds forsøg på at gøre brugen af tortur disciplineret og topstyret.

Under retssagen påstod Burfeind, at torturbrugen foregik i nødværge, fordi

*»Modstandsbevægelsens angreb til stadighed udsatte tyske soldater og politifolks liv og helbred for fare, der kun kunne afværges ved at tyskerne straks efter de pågældendes anholdelse af disse fik oplysninger om deres forbindelser m.v., og at det derfor var nødvendigt at anvende skærpet forhør ...«.*¹⁴

Hér overdriver han kraftigt den fare, modstandsbevægelsen udsatte tyskerne for. Likvideringer ramte stort set alene danskere, som modstandsgrupperne mente arbejdede for besættelsesmagten. En bedre forklaring på voldelighederne er manglende evne til at knuse modstandsbevægelsen, og at nogle af Burfeinds folk blev forråede. Selv chefen lagde i mindst tre tilfælde hånd på fangerne. Tilbøjeligheden til at uddele tæsk blev større med tiden. Når først gennembankning og ydmygelser af fanger er alment accepteret, mindskes forhørslederens tålmodighed generelt, og samtidig bliver næste skridt til mere bestialske pinsler uhyggeligt lille.

Burfeind opmuntrede selv til hårde metoder. Her har vi endnu en forklaring på torturen: Den skabte simpelthen resultater. Han lod sine folk prygle og piske fanger og sørgede selv for, at deres indsats blev belønnet. Således anbefalede han, at en notorisk torturbøddel som Niels Riis blev dekoreret med en orden for sine initiativer og oprulninger af illegale grupper – resultater der i høj grad byggede på mis-handlinger.¹⁵

Thees Burfeinds tilbøjelighed til at benægte den udbredte tortur hænger selvfølgelig sammen med, at han skrev redegørelsen, mens han ventede på at komme for retten. Men igen spiller også hans bestræbelser på at fremstille Gestapo som et mere traditionelt politi også en rolle. Burfeind ville så gerne fremstå som en anstændig og fagligt kompetent politimand, der kun billigede tortur i alleryderste nødstilfælde.

Burfeind skriver i 1948 med stolthed om de store oprulninger, det lykkedes at få sat i gang under hans ledelse. To gange formåede han og hans folk at trevle ledelsen af den sydjyske modstandsbevægelse helt op. Fra Staldgården dirigerede han optrevlinger i Esbjerg og af både Bramminggruppen og modstandsorganisationen i Ribe i månederne umiddelbart før befrielsen.

Med Burfeind i spidsen 1943-44 anholdt Gestapo i Esbjerg 83 personer, mens der under hans ledelse 1944-45 blev arresteret godt 1.000 personer i hele det sydjyske område. Flere blev henrettet, og mange endte i KZ-lejr. Karl Heinz Hoffmann, Gestapos chef i Danmark, karakteriserede Burfeind som den »dygtigste kriminalist« blandt lederne i provinsen og som en saglig og energisk leder, der var nøje inde i de verserende sager. Den store oprulning i Sydjylland i efteråret 1944 blev da også fremhævet i et par (overlevende) rapporter, der blev sendt fra Shellhuset til Gestapo-hovedkvarteret i Berlin.¹⁶

Kompetent politiarbejde og en vis dygtighed hos chefen og nogle af hans folk skaffede sammen med angiveri og tortur af fanger resultater. Men alt dette standsede ikke modstandsbevægelsen. Savede Gestapo en gren af, voksede en ny efterhånden frem. Det er ikke ren efterkrigsromantik. Esbjerg er et godt eksempel. Byen blev ramt af fire alvorlige razzia-bølger, men de slog kun midlertidigt ind over det illegale miljø og rev aldrig hver og een af modstandsgrupperne med sig.

Terror

Mod slutningen af 1943 forlangte Hitler og Himmler, at der blev indført væsentligt strengere gengældelser for modstandsbevægelsens aktioner. Aksel Andersen blev i december 1943 et af de første ofre for besættelsesmagtens nye gengældelsesform, nemlig den såkaldte »mod-

terror«. Fra og med mordet på Kaj Munk januar 1944 foregik modterroren i form af anonyme clearingdrab og modsabotager, schalburgtagerne, der fortsatte besættelsen ud.

Modterroren ramte flere gange Esbjerg og i november 1944 også Bramming og Varde. De første schalburgtager i Esbjerg fandt sted den 28. februar 1944 og gik ud over Engers Hansens Boghandel og Paladshotellet, og den 5. maj 1944 blev byen på ny ramt.¹⁷ På begge tidspunkter havde Burfeind den daglige ledelse på Hotel Hafnia, men han kaster ikke lys over terrrorsprængningerne i sin redegørelse. Som byens Gestapochef blev han dog næppe holdt hen i uvidenhed – ellers risikerede man jo, at han sendte sine folk ud for at opspore »sabotørerne«!

I begyndelsen af 1944 indløb der fra København ordre til provinsstationerne om at udarbejde lokale kartoteker over fremtrædende tysk fjendtlige personer. Dagbladet *Vestkysten* blev ifølge Burfeind brugt til at finde fotos af relevante personer. Han hævder, at han ikke var klar over, at det gjaldt terrormål, men troede, at der var tale om gidsellister. Igen er det svært at forestille sig, at Burfeind ikke vidste, hvad kartotekerne kunne bruges til, når modterroren nu var begyndt. Kartotekerne viste sig i øvrigt vanskelige at bruge for de omrejsende terrorgrupper, der derfor ofte kontaktede lokale Gestapo- og SD-ledere for at få udpeget attentatmål. Både i forbindelse med clearingdrabene på Poul Carstensen og L. V. Jensen den 13. november 1944 og på pastor Poul Bentzen den 25. marts 1945, var Burfeinds efterfølger Naujock indblandet. Muligvis blev også Burfeind spurgt til råds forud for mordene på Jensen og Carstensen. I den forbindelse vendte han i øvrigt for en stund tilbage til Esbjerg. Byens svar på clearingdrabene var folkestrejken den 15. november, som besættelses-

magten gengældte med undtagelsestilstand og lukning af gas, vand, elektricitet og fjernvarme. Situationens alvor indebar, at Burfeind som Gestapochef for Sydjylland overtog tøjlerne fra Naujock.

Tid til at skrive forsvarstaler

Ganske tidligt om morgenen den 5. maj 1945 begav Burfeind sig mod den dansk-tyske grænse i spidsen for en større kortegge. Den 16. maj blev han anholdt i sit hjem og overført til arresten i Kolding. Derefter blev han sendt videre til Alsgades Skole i København, der fungerede som interneringssted for de allieredes krigsfanger i Danmark. I februar 1946 blev Burfeind ført tilbage til Kolding, hvor han skulle vidne i de verserende sager mod især danske Gestapofolk, der havde opereret i Sydjylland.¹⁸

Den nu forhenværende Gestapochef fik god tid til at tænke tanker, for først den 15. februar 1949 lå anklageskriftet mod ham klar. Burfeind stod anklaget for krigsforbrydelser ved som Gestapochef i Esbjerg og Kolding at have været ansvarlig for og givet ordre til tortur af fanger. Anklageskriftet optalte 40 meget grove mis-handlinger, der primært havde fundet sted i besættelsens sidste otte måneder, foruden tre torturtilfælde, som han personligt havde medvirket i. Endelig blev han anklaget for tre terrrorsprængninger i efteråret 1944. Men altså ikke for de første schalburgtager i Esbjerg. Anklageren krævede dødsstraf, mens Burfeind plæderede for frifindelse eller mildeste straf.

Nøjagtigt som i redegørelsen hævdede han i byretten, at torturen fandt sted efter ordre fra København. Burfeind tilkendegav desuden, at han ikke var klar over, at forhørsmetoderne var i strid med folkeretten. Han var dog tilstrækkeligt inde i sagerne til at mene, at modstandsbevægelsens aktioner stred mod samme folkeret! Burfeinds forsvar i byretten gør det helt tyde-

Engers Hansens Boghandel i Esbjerg efter schalburgdagen 28. februar 1944. Burfeinds hukommelse var ikke skarpsleben, hvad modterroren angik (HSB).

ligt, hvorfor han satte sig til at skrive en redegørelse i fængslet. Med den ville han især uddybe den tredje søjle i sit forsvar, nemlig at modstandsbevægelsen havde tvunget Gestapo til at bruge »skærpet forhør« – tortur – som ren nødværge.

Byretten idømte den 10. juni 1949 Thees Burfeind otte års fængsel og efterfølgende udvisning for tortur, heriblandt Burfeinds egen personlige medvirken i tre tilfælde. Derimod blev han frikendt for ansvaret for to af de tre terroraktioner. Retten afviste ikke totalt hans forsvar. Det virkede formildende, at Burfeind havde handlet efter ordre og under pres, og at han med rettens ord »i et ikke helt ubetydeligt omfang ... må antages at have optrådt hjælp-

somt overfor danske arrestanter og disses pårørende ...«¹⁹.

Da det under retssagen mod en underordnet Gestapomand kom frem, at Burfeind i efteråret 1944 havde givet ordre til mordet på en jernbanesabotør, fik han i 1950 lagt yderligere fire års fængsel til sin straf. Under den efterfølgende appelsag ved landsretten fik Burfeind en mindre nedsættelse, så dommen kom til at lyde på 10 års fængsel i alt. Kort efter blev han benådet og udvist.

Burfeind og slangen i paradiset

Tyskerne var glade for et ophold ved den danske »Flødeskumsfront«. I fængslet beskrev Burfeind malende sit første indtryk fra efter-

Lørdag den 26. August 1950

Gestapos frygtelige Hærgen i Sydjylland under Burfeind

Det oplystes i Gaar, at der blev foretaget 1300 Anholdelser, 64 henrettedes eller døde i Koncentrationslejre, Schalburgtage for 7½ Mill. Kr., og 8 myrdedes ved Clearingmord

Kolding, Fredag (Privat)

Under Krigsforbrydersagen mod Gestapolederen i Esbjerg og paa Koldinghus Staldgaard, Thees Burfeind oplystes det i Dag, at Gestapo havde foretaget over 1300 Anholdelser i Sydjylland under Kri-gen, at 64 af de anholdte var blevet henrettet eller var døde i tyske Koncentrationslejre, samt at der var udført Schalburgtage til et Beløb af 7,5 Mill. Kr. i Sydjylland og at 8 Mennesker var blevet myrdet ved Clearingmord.

Der afhørtes isøvrigt i Sagen to fhv. Borgmestre samt en Række af de Fanger, som Gestapo havde mishandlet.

Burfeind som Lærer for Bødlerne

Burfeind forklarede først om Forholdene vedrørende Arrestationen af Kommunisterne i Sydjylland. Han oplyste, at han havde afhørt Lederen af Kommunisternes illegale Bevægelse i Sydjylland, Redaktør Ib Nør-lund uden at anvende skærpet Forhør for at vise sine Folk paa Staldgaar-den, at man kunde faa Oplysninger ved energisk at vedblive at spørge. Burfeind udtalte, at det var Ib Nør-lund, der gennem General Bennike havde faaet Redaktør Børge Hou-mann anbragt i Modstandsbevægelses Ledelse i Aarhus. Vedrørende

Burfeind havde sagt til hende, »at det ikke klædte hende at spille barmhjertig Samaritan«, da hun vilde give en af dem en Cigaret.

Burfeinds Forsvarer, Landsrets-sagfører Jørgen Wolf, Kolding, bad efter denne Afhøring Anklagen fremskaffe Erklæringen fra Jenny Holms Sag om hendes men-tale Tilstand.

Burfeind om Aktionen mod Grænsegendarmeriet

Man gik derefter over til at drøfte Forholdene omkring Anholdelsen af Grænsegendarmerne.

Jeg maatte, erklærede Burfeind, paa Pankes Ordre lede Ak-tionen mod Grænsegendarmeriet. Der blev ialt anholdt 237 Gendarmer. Dagen efter Anholdelsen blev der givet Besked om, at alle Gendarmer over 55 Aar skulde løslades. Jeg kørte til Frøslevlejren, hvor Grænsegendarmerne var anbragt, og talte med samtlige Gendarmer om deres Helbredstilstand og Familieforhold, og jeg løslod paa eget Initiativ 5 Gen-darmer paa Grund af særlige Forhold. Hoffmann meddelte efter Ordre oppefra, at Grænsegendarmerne skulde sendes til Tyskland, men Boveniepen gav paa Burfeinds An-modning Tilladelse til, at de blev i Danmark, indtil Forholdene nær-mere var undersøgt. Burfeind ud-valgte derefter 75 Gendarmer, som paa Grund af Alder eller Helbredstilstand ikke kunde sendes til Tyskland.

Burfeind afhørtes derefter om Tiltalen for at have staaet Politi-betjent Gunnar Sørensen, Køben-havn (tidligere Kolding). Han ind-rømmede at have givet ham 4 Slag med Haanden, fordi han, Burfeind, var blevet ophidset. Endvidere ind-rømmede han at have givet Mekani-ker Aage Christensen nogle Lussinger ved en Afhøring paa Kasernen i Tønder, og endelig tilstod han at have givet Vognmand Lauritzen, Tønder, 4—5 Piskeslag. Forhørene fortsættes.

JyllandsPosten den. 26. august 1950. Anklagemyndigheden havde appelleret Burfeind-sagen for at få dommen skærpet til livsvarigt fængsel. I august 1950 kørte sagen i Landsretten med afhøringer af hele Gestapo-toppen i Danmark. Burfeind endte med en dom på ti års fængsel (HSB).

året 1943 af et fredeligt og lykkeligt land med velnærede indbyggere, hvor hans folk følte sig som »maddiker i spæk«. Men Burfeind lod helt sikkert kun sin lyriske åre flyde frit for at få Vestjylland til at fremstå så dejligt og fredfyldt som muligt, så han rigtigt kunne sætte mod-

standsbevægelsen i scene som den store slange i paradiset. Således skriver han om sabotagen mod Højskolehjemmet i april 1945:

»Et grelt eksempel på faren for os er vel sprængningen af vores tjenestested i Esbjerg natten mellem den 9. og den 10. april 1945 ... Det var en højst unfair handling. Hvis vi handlede unfair, så kan den anden side altså heller ikke frikendes ... I og omkring Esbjerg knaldede og bragede det mere og mere, en rigtig heksekedel.«.²¹

Burfeind fordeler dog ikke ansvaret for udviklingen ligeligt. Det er og bliver modstandsbevægelsen, der må holde for, når han skal begrunde Gestapos tortur og terror i besættelsens sidste faser. Det er klart, at havde der ikke eksisteret sabotage, undergrundspresse, spionage og likvideringer, så ville Burfeind og hans Gestapofolk ikke være blevet sendt til Esbjerg og det øvrige Danmark. Men det er selvsagt ikke hele forklaringen på, hvorfor det hemmelige politi greb til stadig mere vold og terror. Det skyldtes primært ordrer fra chefetagerne på Shellhuset, ja i sidste ende sågar fra Hitler selv, og det skyldtes, at provinsledere og ordinære Gestapofolk forrædedes og var villige til at bruge brutale metoder. Thees Burfeind holdt sig i modsætning til nogle af sine lederkolleger helst på afstand af mishandlingerne. Men også Burfeind bifaldt anvendelsen af tortur, ligesom hans resultater delvis afhang af de informationer, Niels Riis og andre Gestapofolk kunne tvinge ud af deres fanger med trusler, tæsk og pisk.

Burfeind arbejdede utvetydigt for Nazi-regimet, men han ville frygtelig gerne fremstå som den pæne, professionelle og storsindede Gestapochef. Det giver ikke kun indblik i hans forsvarsstrategi, men røber også noget om mandens selvforståelse, for han opfattede sig selv som en fagligt dygtig politimand og et i bund og grund mindre hjul i maskineriet, som

blot parerede ordrer. Således forsøgte han i sin redegørelse i 1948 at stille sig udenfor det massemorderiske system, som ikke desto mindre var afhængigt af mænd som netop Thees Burfeind.

Noter

1. Burfeinds redegørelse s. 1. Redegørelsen er dateret, men kan tidsfæstes til 1948. Den er skrevet på tysk, oversættelserne er overtegnedes ansvar. Historisk Samling fra Besættelsestiden (HSB) råder over en kopi af redegørelsen under 96.72, Aage Trommers forskningsarkiv pk. 8. Hvor intet andet er anført bygger denne artikel i øvrigt på Henrik Lundtofte: *Gestapo! Tysk politi og terror i Danmark 1940-45*. Gads Forlag, 2003.
2. Burfeinds redegørelse s. 2
3. Burfeinds redegørelse s. 2.
4. Kilderne til Burfeinds karriere er følgende: Personalesag fra beslaglagte SS-arkiver, nu i de amerikanske National Archives. Udskrift af dombog fra Burfeind-sagen, HSB, gruppe 40 G. SS-personalesagen viser, at Burfeind meldte sig ind i nazistpartiet i maj 1933, hvorimod han under retssagen i Danmark påstod, at han først meldte sig ind i 1934.
5. Om antallet af ansatte i Esbjerg: Udskrift af dombog fra Burfeind-sagen, s. 8. Om Marquardt se Burfeinds redegørelse s. 3-4, Sven Henningsen: *Esbjerg under Den Anden Verdenskrig*. 1955, s. 145, og Hartvig Rambusch: *Esbjerg-Neuengamme og retur*. 1990, s. 23-27, 40-41. Beins pryglevner er bl.a. nævnt i Iver Enevoldsen: *Basishavn Esbjerg*. 2000, s. 94. Øvrige kilder: Centralkartotekets liste over det tyske politi, HSB gruppe 24 E. Om Burrack se Gertrud Meyer: *Nacht über Hamburg*. 1971 s. 70, 147, 167 og Henningsen s. 201, 225f.
6. Dorthe Petersen: *Thue og hans tid*. 1992, bl.a. s. 72-74. Om Riis i øvrigt *Højesteretstidende* 1948, s. 393-421. Om Julius sst. 1949, s. 3-36.
7. Om August Naujock og hans ledelse se Udskrift af retsbogen, HSB 99.4., pk. 7.
8. Dette afsnit om Gestapos samarbejdspartnere bygger på Burfeinds redegørelse og generelt på Lundtofte 2003. Om tysk ordenspoliti se *Begivenheder i Esbjerg under besættelsen* s. 99 (HSB) med udtog af dansk politirapport 29.10.43. Om Söhnlein og SD se Gads Leksikon *Hvem var Hvem 1940-45*. 2005. Om Burfeinds ry se bl.a. Udskrift af dombogen fra Burfeind-sagen.
9. Burfeinds redegørelse s. 11. For samarbejdet mellem Værnemagten og dansk politi i Esbjerg før

Augustoprøret se Mona Jensen: "Wie die Made im Speck"? *Historisk Tidsskrift* 2004, s. 349-390.

10. Burfeinds redegørelse s. 5-6.
11. Om Andersens anholdelse: Poul Christensen *Af en illegals erindringer* 1976, s. 105. Christensen mener, at Andersen blev stukket, mens Viggo Aasted i sin beretning intet nævner om angiveri, HSB 99.4, arkivfond 146. Henningsen 1955, s. 174 betegner anholdelsen som "uopklaret".
12. Burfeinds redegørelse s. 51. Frants Gertsen *Åh, det var så lidt*. 1995, s. 90, 100 ff.
13. Burfeinds redegørelse s. 24. Om razziaerne Aage Trommer: *Modstandsarbejde i nærbylde*. 1973, s. 263f.
14. Udskrift af dombogen fra Burfeind-sagen, s. 5.
15. Om Riis se note 6.
16. Udskrift af dombog fra Burfeind-sagen, s.15. Trommer 1973, s. 396. Gestapo-rapporter 26.10.1944 og 1.12.1944. HSB gruppe 26 D.
17. Om terroren Henningsen 1955, s. 211 ff, 220, s. 240ff. Til "Rapport vedr. SD" fortæller Burfeind s. 105-106 om A-kartoteket. HSB gruppe 24 E.
18. Dette og det følgende: Udskrift af dombog fra Burfeind-sagen.
19. Udskrift af dombog fra Burfeind-sagen, s. 26.
20. Burfeinds redegørelse s. 3.
21. Burfeinds redegørelse s. 51.

Henrik Lundtofte, født 1970. Historiker cand.mag. leder af Historisk Samling fra Besættelsestiden i Esbjerg. Har tidl. udgivet bogen »Gestapo! Tysk politi og terror i Danmark 1940-45«. Forfatter til bog- og leksikonbidrag om besættelsestiden.